

Minnetale over Erik Thorsby

Holdt på møte
21. oktober 2021

Av Ludvig M. Sollid

Erik ble født i Oslo den 13. juli i 1938. Da Erik var liten var faren Oslos visebrannsjef, og familien bodde i en leilighet på hovedbrannstasjonen. Dette var like ved Møllergata 19 hvor hovedpolitistasjonen lå, og hvor det under krigen var stor aktivitet. Mange motstandsfolk ble brakt dit til forhør og tøff behandling. Eriks foreldre syntes ikke dette var et bra sted for en liten guttunge å leke i gatene. Erik tilbrakte derfor mye tid som liten gutt hos besteforeldre i Drammen. Senere flyttet familien til Husebygrenda. Erik gikk på Ullern gymnas, og han studerte medisin ved Universitetet i Oslo. Etter avlagt embetseksamen og turnustjeneste avtjente Erik militæret som lege på Sætermoen i Troms.

Erik hadde som ung lege fått interesse for organtransplantasjon, som var en gryende klinisk virksomhet. Etter endt militærtjeneste begynte Erik å jobbe ved Institutt for eksperimentell medisin på Ullevål sykehus. Han hadde kontaktet Morten Harboe, som var immunolog ved dette instituttet, for å komme i gang med forskning. Morten Harboe ble Eriks veileder. Ved skjebnens ironi døde Erik og Morten Harboe med få dagers mellomrom. Erik ønsket å lage antistoffer som kunne predikere om et donororgan ville bli forkastet eller ikke etter transplantasjon til en mottaker. Morten Harboe foreslo at Erik skulle forsøke å lage slike antistoffer ved immunisering av kaniner. Prosjektet lyktes ikke. Erik avsluttet forsøkene, og han tok seg en midlertidig jobb som kirurg.

Til tross for tilbakeslag ga ikke Erik opp sin forskning. Det ble rapportert i litteraturen at antistoffer med den ønskede egenskapen kunne lages ved immunisering av forsøkspersoner. Dette ønsket Erik å prøve. Frivillige personer i hans nærhet ble rekruttert til å motta et hudtransplantat på underarmen. Fem av seks forsøkspersoner som fikk hudbiter innsydd utviklet alloantistoffer. Et serum høstet fra en slik person definerte antigenet MH (1) – et antigen som senere fikk navnet HLA-B5. HLA-B5 navnet ble bestemt i internasjonale HLA workshops hvor det også ble utvekslet slike alloantisera. MH serumet som var høytitret var en særdeles god byttevare. Det ble spredt til laboratorier over hele verden. Som gjenyttelse fikk Erik alloantisera som kunne brukes til å vevstype norske pasienter. Et annet antigen var ET som ble definert av et serum tatt fra Erik selv. Dette antigenet ble senere til HLA-B21. Erik disputerte i 1969 med doktoravhandlingen «*Leucocyte antigens and antibodies in man*». Avhandlingen inkluderte beskrivelser av HLA-varianter som senere fikk navnene HLA-B15 og HLA-B27 i tillegg til HLA-B5 og HLA-B21. Samme år som Erik forsvarte avhandlingen tilbrakte han fire måneder i Århus – Danmark, i laboratoriet til nå avdøde Flemming Kissmeyer-Nielsen. Mange viktige artikler kom ut av dette samarbeidet.

I 1969 ble det bestemt at organtransplantasjon i Norge skulle sentraliseres til Rikshospitalet. Som en del av denne prosessen ble Erik headhunted til å etablere Vevstypelaboratoriet. Til å begynne med bestod staben på laboratoriet av Erik og Anne Bratlie som bioingeniør. Laboratoriet vokste fort. I 1984 ble enheten omdøpt til Institutt for transplantasjonsimmunologi i forbindelse med at laboratoriet også fikk tilknytning til Universitetet i Oslo. Da det nye Rikshospitalet sto ferdig i 2000, ble Institutt for transplantasjonsimmunologi slått sammen med Institutt for generell og revmatisk immunologi til å bli Immunologisk institutt. Erik ble leder for dette sammenslåtte instituttet som var et kraftsentrum for norsk immunologisk forskning. Erik var dekan ved Det medisinske fakultet ved Universitetet i Oslo fra 1989 til 1990. Han var leder for velfungerende kliniske serviceavdelinger og for universitetsinstitutter i mere enn 40 år. Dette er ikke tilfeldig. Erik var en ener med visjoner og sterke lederevner. Han var dynamisk, pragmatisk og svært resultatorientert. Han stilte store krav til seg selv og sine medarbeidere. Samtidig ga han sine underordnede mye frihet. Påfallende mange av Eriks elever er selv blitt ledere. Dette er neppe tilfeldig. Ganske sikkert har de tatt med seg mange av Erik sine «triks» på veien, og jeg er sikker at de er takknemlige for alt det han lærte dem.

Erik virket i den absolutte internasjonale forskningsfronten. Sammen med Kissmeyer-Nielsen publiserte han i 1970 en artikkel som viste eksistensen av et nytt HLA locus – HLA-C (2). Han publiserte i Nature en artikkel som viste at beta2-mikroglobulin i lymfocyttmembraner er en del av HLA klasse I molekyler (3). I en annen Nature artikkel viste han at makrofager uttrykker HLA-D (det vil si HLA klasse II molekyler) (4). Han viste videre at HLA klasse II molekyler på endotelceller funksjonelt kan presentere antigener til T-celler (5). Han gjorde mange transplantasjons-immunologiske studier. Erik viste at HLA matching mellom giver og mottaker spiller en rolle for overlevelse av transplanterte nyrer (6), og han viste at HLA matching spiller rolle selv hos cyclosporin-behandlede pasienter (7). Han var særlig interessert i den biologiske funksjonen til HLA molekyler. Han drev av den grunn studier av T-celler som gjenkjenne sitt antigen som peptid bundet til et HLA molekyl. I hans laboratorium ble det blant annet utviklet teknikker for å dyrke humane T-celle kloner. Vi vet i dag at de viktigste genene som disponerer for autoimmune sykdommer er HLA gener. Erik bidro med mange viktige funn om dette, særlig med studier av type 1 diabetes, (8), multippel sklerose (9) and cøliaki (10, 11). Erik fikk mange priser for sine forskningsarbeider, inkludert Jahreprisen for yngre forskere i 1974 og European Federation for Immunogenetics sin Ceppellini Award i 2011. I 2003 ble han utnevnt til Kommandør av St. Olavs Orden.

Erik var en ofte invitert foredragsholder på internasjonale møter. En åpenbar grunn til dette var at han ofte hadde spennende funn å rapportere. En annen grunn, minst like viktig, var at han var en eminent foredragsholder. Han var didaktisk og klar. Kompliserte sammenhenger ble enkle når Erik forklarte dem. Han virket helt spontan, men som hos de fleste gode entertainere lå det nid tidige forberedelser til grunn. Lysbildene var svært gjennomarbeidete. Hvert bilde skulle være enkelt å lese, og det skulle ikke ha mer enn ett budskap. Igjen plukket Eriks elever opp hans «triks». Mange dem er gode foredragsholdere etter å ha gått i Erik sin skole.

Eriks virket i flerfoldige internasjonale organisasjoner. Han var en av grunnleggerne av og en aktiv deltaker i Scandiatransplant – en organisasjon som er laget for å fremme utveksling av organer mellom de nordiske landene. Scandiatransplant feiret 50-årsjubileum i 2019. På det tidspunktet hadde organisasjonen vært involvert i mer enn 50 000 transplantasjoner - en formidabel suksess! Erik var president for Scandinavian Society for Immunology på midten av 1980-tallet. Han var sterkt involvert i International Transplantation Society hvor han fungerte både som sekretær og visepresident. Erik tok en aktiv rolle i European Federation for Immunogenetics. For denne organisa-

sjonen var han medlem av Scientific Committee i flere år og han var president i perioden 2002–2004. Han interesserte seg spesielt for de såkalte International Histocompatibility Workshops – også kalt «HLA Workshops». Han prioriterte høyt deltakelsen av sitt eget laboratorium i disse regelmessige workshopene, og han ledet ulike arbeidsgrupper ved mange anledninger. Det er ikke en overdrivelse å si at Erik var en av de viktigste drivkreftene i dette ekstremt viktige arbeidet – gjort av forskere i felleskap for felleskapet.

Erik hadde mange interesser utenfor forskningen. Han var spesielt glad i å være ute i naturen. Denne gleden delte han med sin kone Anne som var hans livsledsager i over 55 år. I mange år var Erik en ivrig seiler, og tilbrakte typisk sommerferien sammen med familien i en seilbåt langs norskekysten. Senere i livet var det i norske fjell Erik trivdes best. Sammen med Anne ble han eier av husmannsplassen Bakkom i Lom. Erik satte sin stolthet i å restaurere alle husene slik at plassen ifølge en fylkeskonservator er blitt «Opplands vakreste og best bevarte». Det var her Erik i de siste leveårene ønsket å tilbringe mest mulig tid.

I programmet til hans bisettelse hadde Eriks familie satt inn sluttdelen av Henrik Ibsen sitt dikt på «På Viddene» da disse diktlinjene var blant Eriks favoritter. Det var fint. Jeg husker godt Erik da han glad proklamerte disse strofene.

Nu er jeg stålsatt, jeg følger det bud
der byder i høyden å vandre!
Mitt lavlandsliv har jeg levet ud;
Her oppe på vidden er frihet og Gud,
Der nede famler de andre

En pioner og gigant innenfor transplantasjonsimmunologien, en stor forsker og et fint medmenneske er gått bort.

Vi lyser fred over Erik Thorsby sitt minne.

Referanser

1. Thorsby E, and Kissmeyer-Nielsen F. Lymphocytotoxic antisera of limited iso-specificity after skin grafting in man. *Vox Sang.* 1968;14(6): 417–27.
2. Thorsby E, Sandberg L, Lindholm A, and Kissmeyer-Nielsen F. The HLA system: evidence of a third sub-locus. *Scand J Haematol.* 1970;7(3): 195–200.

3. Solheim BG, and Thorsby E. Beta-2-microglobulin is part of the HL-A molecule in the lymphocyte membrane. *Nature*. 1974;249(452):36–8.
4. Hirschberg H, Kaakinen A, and Thorsby E. Presence of HLA-D determinants on human macrophages. *Nature*. 1976;263(5572):63–4.
5. Hirschberg H, Bergh OJ, and Thorsby E. Antigen-presenting properties of human vascular endothelial cells. *J Exp Med*. 1980;152(2 Pt 2):249s.–55s.
6. Albrechtsen D, Flatmark A, Jervell J, Solheim B, and Thorsby E. HLA-DR antigen matching in cadaver renal transplantation. *Lancet*. 1978;1(8068):825.
7. Leivestad T, Reisaeter AV, Brekke IB, Vartdal F, and Thorsby E. The role of HLA matching in renal transplantation: experience from one center. *Rev Immunogenet*. 1999;1(3):343–50.
8. Rønningen KS, Iwe T, Halstensen TS, Spurkland A, and Thorsby E. The amino acid at position 57 of the HLA-DQ β chain and susceptibility to develop insulin-dependent diabetes mellitus. *Hum Immunol*. 1989;26(3): 215–25.
9. Spurkland A, Ronningen KS, Vandvik B, Thorsby E, and Vartdal F. HLA-DQA1 and HLA-DQB1 genes may jointly determine susceptibility to develop multiple sclerosis. *Hum Immunol*. 1991;30(1):69–75.
10. Sollid LM, Markussen G, Ek J, Gjerde H, Vartdal F, and Thorsby E. Evidence for a primary association of celiac disease to a particular HLA-DQ α/β heterodimer. *J Exp Med*. 1989;169(1):345–50.
11. Lundin KE, Scott H, Hansen T, Paulsen G, Halstensen TS, Fausa O, et al. Gliadin-specific, HLA-DQ($\alpha 1^*0501, \beta 1^*0201$) restricted T cells isolated from the small intestinal mucosa of celiac disease patients. *J Exp Med*. 1993;178(1):187–96.